

ВІДГУК

офіційного опонента доцента кафедри філософії, політології, психології та права Одеської державної академії будівництва та архітектури кандидата психологічних наук, доцента Бикової Світлани Валентинівни на дисертаційну роботу Ватан Юлії Павлівни з теми **«Психологічні особливості актуалізації метакогнітивного потенціалу особистості»**, подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 053 «Психологія» за спеціальністю 05 «Соціальні та поведінкові науки»

Актуальність обраної теми Дисертаційне дослідження присвячене теоретико-емпіричному обґрунтуванню проблеми метакогнітивних процесів, який є одним із ключових питань у сфері вивчення людського пізнання. Незважаючи на досить широкий спектр зарубіжних та вітчизняних наукових досліджень, дискусійними на сьогодні залишаються як теоретико-методологічні, так і емпірико-практичні аспекти ролі особистісних чинників у розвитку метакогнітивних процесів, актуалізації наявних метакогнітивних знань, вмінь та навичок. З урахуванням на те, що термін «метапізнання» позначає не лише знання людини про власні пізнавальні акти, але й про ті навички та стратегії, що використовуються для управління пізнавальною активністю, вчені сьогодні все більше цікавляться роллю метакогнітивної активності саме в освітній діяльності. Пояснюється це тим, що для ефективного навчання здобувачі освіти мають бути здатними до осмислення та контролю своєї навчальної діяльності, тобто вміти здійснювати її саморегуляцію. Окрім власної когнітивної діяльності, вони повинні вміти здійснювати й метакогнітивну, адже саме раціональна комбінація різних метакогнітивних стратегій зможе забезпечити ефективність та успішність навчальної діяльності. Саме тому авторка підходить до розробки цієї теми і обирає предметом свого дослідження психологічні особливості метакогнітивної активності як форми прояву метакогнітивного потенціалу.

Враховуючи зазначене вище, слід вказати на своєчасність і актуальність наукового дослідження Ватан Юлії Павлівни.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконане відповідно до наукової теми кафедри загальної та диференціальної психології Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського»: «Індивідуально психологічні особливості професійного самоздійснення особистості» (номер держреєстрації 0119U002018). Тема дисертації затверджена на засіданні вченої ради Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського» (протокол № 3 від 31 жовтня 2019 року).

Сутність обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, та їх достовірність забезпечується відповідністю методів наукового дослідження; фундаментальному аналізу сучасних джерел (278 найменувань) та репрезентативною вибіркою.

Для вирішення поставлених завдань були використані сучасні інформативні методи наукового пошуку, які дозволили обґрунтувати на високому науково-методичному рівні основні положення результатів дослідження та висновки дисертаційної роботи.

Отже, вище наведене дозволяє вважати отримані наукові положення та висновки обґрунтованими і вірогідними.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у тому, що дисертантом уперше:

- розкрито психологічний зміст та розглянуто структуру метакогнітивної активності як прояву метакогнітивного потенціалу;
- емпірично виявлено психологічні особливості актуалізації метакогнітивного потенціалу;
- визначено предиктори метакогнітивної активності, до яких належать: опосередкованість, активність, системна рефлексія, полезалежність, зовнішнє регулювання, власне спонукання, радикалізм та висока нормативність поведінки.

- розроблено методику, спрямовану на дослідження метакогнітивної активності у відповідності до її структури, визначеної на основі теоретичного аналізу;
- уточнено і конкретизовано структурні компоненти метакогнітивної активності та її ознаки.

Практичне значення результатів дослідження

Практичне значення дослідження полягає у тому, що теоретичні та емпіричні результати дослідження можуть увійти у зміст лекційних і практичних занять при підготовці майбутніх психологів при викладанні таких дисциплін: «Загальна психологія», «Психологія особистості», «Вікова психологія», «Педагогічна психологія». Запропонована авторська методика діагностики метакогнітивної активності є надійним та валідним психодіагностичним інструментом, придатним для застосування як при проведенні емпіричних досліджень, так і з практичним застосуванням у роботі з означеною проблематикою.

Повнота викладу наукових положень, висновків та рекомендацій здобувача в опублікованих працях

Основні результати дослідження відображені в 11 публікаціях, серед яких: 4 статті у фахових наукових виданнях, 1 стаття у зарубіжному науковому журналі, 5 статей у збірниках тез доповідей та матеріалів конференцій, 1 свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір (№ 113853).

Оцінка змісту дисертації та її основних положень.

Дисертаційна робота має логічну структуру, що відповідає вимогам, та складається з анотації (українською та англійською мовами), списку публікацій здобувача за темою дисертації, переліку умовних скорочень, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 278 сторінок. Основний зміст викладено на 175 сторінках. Робота містить 13 таблиць, 7 рисунків та 1 додаток.

У вступі обґрунтовано актуальність дисертаційної роботи, зв'язок роботи з науковими програмами, темами, визначено мету, завдання, об'єкт і

предмет дослідження, представлено методологію дослідження, наукову новизну і практичну значимість роботи, відображено особистий внесок автора, наведено дані про апробацію роботи та впровадження отриманих результатів у практику, подано інформацію про публікації, структуру та зміст роботи.

У першому розділі «Теоретико методологічні засади дослідження метакогнітивного потенціалу особистості» автором проведено теоретичний аналіз науково-методичної літератури, здійснено узагальнення та систематизацію даних з проблеми дослідження, а саме розглянуто: визначення психологічного змісту метакогнітивні явища, та обґрунтовано їх належність до специфічного класу феноменів людської психіки, головною відмінною рисою яких є їхня спрямованість не на об'єктивну, а на суб'єктивну внутрішню реальність. Автором проведено аналіз понять, що позначає метакогнітивні особливості людини, а саме метакогнітивного потенціалу. Теоретичне обґрунтування концепту метакогнітивного потенціалу як сукупності здібностей та навичок, що лягають в основу регулювання людиною власних пізнавальних процесів, а також визначення метакогнітивної активності як форми прояву цього потенціалу є важливим і значним результатом роботи .

Слід зазначити, що дисертантці вдалося досить вичерпано, виважено визначити ознаки метакогнітивної активності, до яких були віднесені довільність, цілеспрямованість і усвідомленість, та розкрити її сутність. В роботі не лише окреслено загальні риси метакогнітивної активності як цілеспрямованої діяльності людини з регулювання власних когнітивних процесів, а й переконливо доведено значущість цього конструкту для загальної, вікової та педагогічної психології.

У дисертації детально проаналізовано роботи відомих вітчизняних і зарубіжних вчених, а отримані результати поглиблюють теоретичні уявлення про психологічні особливості метакогнітивного потенціалу особистості. Ґрунтовне дослідження та аналіз літератури, дозволили дисертантці зробити об'єктивні висновки з означеної проблематики у першому розділі. Важливу

складову роботи представляє добірка літературних джерел, яка була здійснена при написанні дисертації.

У другому розділі «Організація емпіричного дослідження психологічних особливостей актуалізації метакогнітивного потенціалу» конкретизовано використання сукупності методів дослідження, що орієнтовані на досягнення мети і вирішення завдань дослідження, представлена доцільність їх використання; розкрито специфіку організації дослідження та його етапи. Дослідження, здійснювалось у декілька етапів: 1) підготовчий етап; 2) дослідницький етап; 3) етап обробки отриманих даних; 4) етап інтерпретації даних

Особливу цінність у цьому розділі має докладний опис процедури розробки та стандартизації оригінальної психодіагностичної методики «Методика діагностики метакогнітивної активності», яка відповідає висунутому концептуальному конструкту. Для підтвердження можливості застосовувати розроблену методику в дослідницьких цілях, були проведені процедури перевірки її психометричних параметрів, за результатами якої встановлено її надійність та валідність, стандартизацію умов та результатів та рекомендовано для використання як з науковою, так і з практичною метою.

Слід відмітити, що такий ретельний та глибокий аналіз емпіричних даних щодо метакогнітивних особливостей особистості та психологічних характеристик, пов'язаних з метакогнітивною активністю та підтримкою метакогнітивного потенціалу. Серед цих характеристик, дисертанткою описано суб'єктивність, рефлексивність, когнітивні стилі, мотиваційні фактори та особистісні риси.

У третьому розділі «Аналіз результатів емпіричного дослідження психологічних особливостей актуалізації метакогнітивного потенціалу» На початку найбільш інформативного, третього розділу, авторка, детально пояснює саму логіку власного дослідницького пошуку, показуючи, чому саме у обраній послідовності буде представлено багатий матеріал.

На основі широкого спектру емпіричних даних та їх послідовного фундаментального аналізу, дисертанткою доведено, що актуалізація метакогнітивного потенціалу визначається специфікою особистісних проявів. Так, було встановлено, що метакогнітивна активність пов'язана з адекватною самооцінкою, емоційною стабільністю, високою нормативністю поведінки, соціальною сміливістю, впевненістю в собі тощо. Відзначено роль навчальної мотивації в застосуванні метакогнітивних стратегій.

Науковий інтерес викликають результати застосування авторкою кластерного аналізу, що свідчать про значущість особистісних особливостей в актуалізації метакогнітивного потенціалу. Групування параметрів метакогнітивної активності та факторів особистості в один кластер вказує на те, що метакогнітивна активність може належати до властивостей особистості і має схожі риси з цим класом психічних явищ.

Загалом дисертанткою отримано чимало цінних результатів. Слід зазначити, що в результаті проведення множинного регресійного аналізу було встановлено, що предикторами метакогнітивної активності можуть виступати: опосередкованість, активність, системна рефлексія, полезалежність, зовнішнє регулювання, власне спонукання, радикалізм та висока нормативність поведінки. Предикторами зниження метакогнітивної активності є інтроспекція та квазірефлексія.

Загальні **висновки**, дисертантка чітко та переконливо сформулювала загальні висновки, які резюмують всі основні результати дослідження, підтверджують виконання запланованих завдань та досягнення мети дисертаційної роботи, відзначаються змістовністю та самостійністю.

Зауваження щодо змісту та оформлення дисертації.

Оцінюючи в цілому позитивно роботу Ватан Юлії Павлівни, вважаємо за необхідне звернути увагу на окремі зауваження та дискусійні положення:

1. В п. 1 першого розділу вказуються деякі напрямки сучасних досліджень метакогнітивних процесів, проте автором не взято до уваги їх вивчення в межах когнітивної нейронауки та клінічної психології, що набуває

все більшого поширення в зарубіжній психології. Нам здається, що для більш повної картини стану сучасних досліджень потрібно було б охарактеризувати означені сфери діяльності.

2. Потребує уточнення зміст поняття «метакогнітивна стратегія», що часто згадується в роботі при аналізі зарубіжних концепцій метапізнання. Варто було б також вказати на те, чи розглядаються метакогнітивні стратегії як компоненти метакогнітивної активності.

3. В теоретичному розділі роботи описано один із напрямків зарубіжних досліджень метакогнітивних процесів – в межах саморегульованого навчання, що набирають популярності також і серед вітчизняних вчених. Вказано на різні варіанти співвідношення цих явищ. Було б доречним авторці висловити власну думку з приводу того, як співвідноситься саморегульоване навчання із метакогнітивною активністю.

4. На с. 185 вказано, що інтегровані мотиви, які увійшли до предикторів метакогнітивної активності, свідчать про високу самодетермінацію. На нашу думку, потрібно більш детально роз'яснити, на основі яких міркувань чи фактів зроблено цей висновок.

5. Текст роботи містить поодинокі технічні огріхи, що не порушують органічне сприйняття тексту дисертації.

Однак, висловлені запитання, зауваження та пропозиції не ставлять під сумнів отримані дисертанткою наукові результати. Вони мають дискусійний характер і є рекомендаційними.

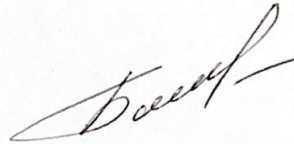
Загальний висновок.

В цілому аналіз рукопису дисертації Ватан Юлії Павлівни «Психологічні особливості актуалізації метакогнітивного потенціалу особистості» дозволяє констатувати, що науковий здобуток авторки відповідає вимогам до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії, відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації (із змінами, внесеними згідно з Наказом

Міністерства освіти і науки № 759 від 31.05.2019) і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 р.).

Офіційний опонент:

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри філософії, політології,
психології та права
Одеської державної академії
будівництва та архітектури

Світлана БИКОВА

*Лідлис К. психол. н., доцент
доцент кафедри філософії
політології, психології та права*

Бикової С. 12.01.2022
Проректор з *Арх.*

С. Кровяков